

verklaring voor deze afwijkende praktijk ontbreekt echter. Waarom kozen de Groninger Doopsgezinde koppels relatief vaak om af te wijken van het stadsrecht en te kiezen voor alternatieve regelingen om de verzorging voor de langstlevende zeker te stellen? Hangt dit samen met de specifieke positie van deze groep binnen de Groninger gemeenschap en een beperkte toegankelijkheid tot alternatieve zorgvoorzieningen?

Jammer is verder dat een bredere inkadering in bestaand historisch onderzoek, bijvoorbeeld dat naar de positie van weduwen ten tijde van de Republiek, ontbreekt (denk bijvoorbeeld aan het onderzoek van Ariadne Schmidt). Hetzelfde geldt voor een breder internationaal kader naar de rechtspositie van de langstlevende zoals die via huwelijksvoorwaarden of testamenten werd vastgelegd (de 19 pagina's lange literatuurlijst bevat slechts een handvol internationale publicaties). Deze bredere inkadering had informatie kunnen geven over de bijzonderheid van de onderzochte Groninger doopsgezinden en mogelijke verklaringen kunnen bieden voor hun keuzes.

Tegelijkertijd blijft *Huwelijk en Vermogen* natuurlijk in de eerste plaats een juridisch proefschrift. Aan historici de uitdaging om deze gedetailleerde informatie te plaatsen in een breder vergelijkend perspectief.

Anita Boele
Universiteit Utrecht

Rebecca M. Herzig, *Plucked. A History of Hair Removal* (New York/Londen: New York University Press, 2015). 287 p. ISBN 978-1-4798-4082-3.

Dat IS in Mosul alle vrouwelijke inwoners dwingt tot het dragen van hoofd- en gezichtsbedekking en alle mannen tot het dragen van baarden, geeft aan hoe belangrijk en politiek geladen haardracht kan zijn. Rebecca Herzig begint haar boek *Plucked. A History of Hair Removal* daarom met het voorbeeld van het gedwongen afscheren van hoofdhaar en baarden van Moslimmannen die gevangen gehouden werden op Guantánamo Bay: zij ziet dit als vorm van marteling die, in tegenstelling tot waterboarding, weinig aandacht heeft gekregen. Het belangrijkste inzicht dat haar boek dan ook geeft, is dat (de geschiedenis van) haar ten onrechte vaak gezien wordt als triviaal, terwijl de bestudering van haar en ontharingspraktijken juist toegang kan geven tot veel grotere thema's zoals disciplineren, discriminatie en de definitie van wetenschap.

De studie van Herzig is gericht op de geschiedenis van ontharing in de Verenigde Staten van de achttiende eeuw tot nu. Haar verhaal begint bij Amerikaanse

achttiende-eeuwse ethnologen die twistten over de vraag of de gladde, haarloze lichamen van Indianen een gevolg waren van hun ontharingspraktijken of een aangeboren kenmerk. Zowel in relatie tot Indianen als tot zwarten werd haar gebruikt als middel tot raciale classificatie. In de negentiende eeuw werd de lichaamsbehandling van mensen in een evolutionair kader geplaatst en vergeleken met de dikkere vacht van dieren. Darwin debatteerde met andere evolutionaire denkers over de vraag of het ontbreken van een vacht bij mensen was veroorzaakt door natuurlijke of seksuele selectie. In de late negentiende eeuw zagen andere wetenschappers een overvloed aan haar als teken van krankzinnigheid, criminaliteit of seksuele perversiteit.

Vanaf ongeveer 1920 gingen Amerikaanse vrouwen hun oksels, benen en gezicht ontharen. Plotseling werd lichaamsbehandling bij vrouwen als vies gezien. Ter verklaring van deze omslag wijst Herzig op verschillende factoren: nieuwe mode liet onderbenen en -armen bloot (en later, in 1946, zorgde de bikini voor nieuwe ontharingsproblemen); hygiëne werd steeds belangrijker; de komst van de badkamer bood privacy voor het scheren en nieuwe ontharingstechnieken kwamen beschikbaar, variërend van het Gillette-scheermesje (1903) tot, later in de twintigste eeuw, elektrolyse en röntgenstralen. Ook zou de nieuwe, zelfstandige rol van werkende vrouwen in het publieke domein geleid hebben tot een backlash, namelijk de disciplinerende van deze vrouwen middels de ontharing van hun lichaam. Herzig wijst deze verklaring niet helemaal af, maar plaatst er de kanttekening bij dat ontharingspraktijken niet per se van bovenaf zijn opgelegd, maar ook gewillig door vrouwen zijn opgenomen, die ze beschouwen als vrije keuze. Deze visie sluit natuurlijk aan bij een Foucauldiaanse notie van 'zelfdisciplinerende', waar Herzig in de conclusie ook (pas) op wijst. De nadruk die vrouwen, en steeds meer ook mannen, leggen op lichaamsverzorging als uitdrukking van eigenwaarde verhult de invloed van schoonheidsnormen en de neoliberale vermomming van consumentisme als individuele vrijheid.

Rond het midden van de twintigste eeuw werd lichaamshaar niet langer in een evolutionair frame geïnterpreteerd, maar werd de relatie met hormonen centraal gesteld. Daarmee verschoof de aandacht van de baard bij mannen naar 'excessieve' lichaamsbehandling bij vrouwen, verklaard vanuit een teveel aan mannelijke hormonen. De term 'hirsutisme', ofwel abnormale lichaamsbehandling, in het bijzonder bij vrouwen, dateert van de jaren twintig. Dit nieuwe perspectief leidde ook tot nieuwe medicijnen. Een terugkerende vraag werd wanneer lichaamsbehandling pathologisch was. De grenzen tussen medische en esthetische aspecten kwamen ter discussie te staan.

Ontegenzeggelijk heeft het thema haar en ontharing met normen en uitsluiting te maken. Toch is de nadruk die Herzig legt op de relatie tussen haar en 'lijden', ofwel het proces waarin bepaalde lichamen en levens ertoe doen en anderen niet

(zie het werk van Donna Haraway en Judith Butler) vergezocht en weinig uitgewerkt.

Wel een sterk punt van Herzig's boek zijn de verbanden die ze legt tussen culturele, sociale en economische factoren. Ze heeft bijvoorbeeld oog voor de invloed van de industrialisering op ontharingsproducten: vanaf de negentiende eeuw werden familierecepten, doorgegeven door vrouwen, vervangen door commerciële producten. Ook wijst Herzig erop dat door het tekort aan kousen in de Tweede Wereldoorlog, ontharen plotseling een noodzaak werd. In de hoofdstukken over de meest recente ontwikkelingen, zoals het verwijderen van schaamhaar sinds de laatste decennia van de twintigste eeuw en de opkomst van lasertechnologie voor permanente ontharing, legt ze verbanden tussen marktregulering, gendernormen, immigratiepatronen, productieprocessen, media, wetenschap en technologie. Ondanks dat Herzig een aantal interessante aspecten van de geschiedenis van haar veronachtzaamt (zoals haarmode, toupets, pruiken) toont dit brede perspectief aan wat een alomvattend thema haar is en hoe het gerelateerd kan worden aan allerlei grotere culturele, sociale en economische vragen.

Willemijn Ruberg
Universiteit Utrecht

Els Witte, *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850*. (Antwerpen: De Bezige Bij, 2014) 688 p. ISBN 978-90-8542-656-1.

Wat als Nederland en België samen waren gebleven? Die vraag stond als een serieuze doch ook gemakkelijke denkoefening centraal in najaar 2015 in een lezing- en debatreeks in Nederland en België, georganiseerd door het Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Een van de sprekers was Bert Kruismans die *acte de présence* gaf in Mechelen. Hij begint zijn lezing met het fictieve perscommuniqué van de Rijksvoorlichtingsdienst, gedateerd 18 juni 2015: "Heden heeft de auteur Bert Kruismans op het koninklijk paleis te Brussel de eer gehad het eerste exemplaar van zijn hulde-boek *200 jaar Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815-2015* te overhandigen aan Z.M. Willem-Alexander I en zijn eega koningin Mathilde."

Niet iedere historicus is geporteerd van dit soort tegenfeitelijke 'wat-als-geschiedenis' of *counterfactual if history* in goed Nederlands. En dat is ook zeker niet de bedoeling achter de kloeke studie *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850* van Els Witte, emeritus hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel. Nee, Witte heeft het op zich genomen om, aan de hand van pittig en diepgravend onderzoek in Belgische en vooral ook